

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 19

Рівне – 2010

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 19. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. – 309 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України
часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук
(постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 2 від 24 вересня 2010 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

11. Пєроговський В. Матеріали для історії Волини. - Житомир, 1879. - 496 с.
12. Плевако І.Г. Сеймик Волинського воєводства у другій половині XVII століття. : Дис... канд. наук: 07.00.01 - 2007.
13. Свєрбигуз В. Старосвітське панство. - Варшава, 1999. - 249 с.
14. Свєрбигуз В. Шляхетська бесіда. - К., 2000. - 32 с.
15. Смолий В., Степанков В. Українська національна революція середини XVIII ст.: К., 1999. – 108 с.
16. Стороженко Н. В. Западно-русские провинциальные сеймики во второй половине XVII века. - К., 1888. - 141 с.
17. Тумасов Н. С. Дворянство Западной России в 16 в. - К., 1869. - 110 с.
18. Яковенко Н. М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005. – 584 с.
19. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993. – 416 с.: іл.
20. Ястребов Н. Польша // Энциклопедический словарь. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. - Т. 24. - СПб., 1898. - 474 с.
21. Bardach J. Historia państwa i prawa Polski do połowy XV wieku. - Warszawa, 1957. - 593 s.
22. Bardach J. Historia sejmku polskiego. T. 1. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej. - Warszawa, 1984. - 452 s.
23. Bardach J. Sejmik // Wielka encyklopedia powszechna. PWN. T. 10. - Warszawa, 1967. - s. 430 - 432.
24. Kaczmarczyk Z., Leśnodorski B. Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795 // Pod. red. J. Bardacha. - Warszawa, 1957. - 550 s.

УДК 271.4 «17»

Шеретюк Р.М.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ПІД ЧАС ПРИЄДНАННЯ УНІАТІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ ДО РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КІНЦІ XVIII СТ.

У статті висвітлена волонтерська діяльність православного духовенства на Правобережній Україні в кінці XVIII ст.

Ключові слова: волонтери, православ'я, уніати, Правобережна Україна.

В статтє освещена волонтерская деятельность православного духовенства на Правобережной Украине в конце XVIII в.

Ключевые слова: волонтеры, православие, униаты, Правобережная Украина.

The article tells about volunteering Orthodox clergy in Right Bank Ukraine in the late XVIII century.

Keywords: volunteers, Orthodoxy, Uniates, Right-Bank Ukraine.

Актуальність дослідження. Репресивний курс російського царату щодо уніатської церкви на Правобережжі України наприкінці XVIII ст. був не лише складовою його етноконфесійної політики в регіоні, а й послідовним етапом ослаблення, а з часом і нищення на цих землях тих сил, які заважали нівелюванню їх національних особливостей, а, відтак, - русифікації краю. Це розглядалося Катериною II як головний засіб інкорпорації новоприєднаних теренів до складу імперської структури Росії. Та оскільки реалії приєднання уніатів до Російської православної церкви на Правобережжі цього періоду багато в чому визначили подальший його хід, важливо звернутися до аналізу діяльності виконавців цього етапу імперської кампанії з «навєрнення до благочестя» вірних уніатської церкви.

Постановка проблеми. Вагомий науковий внесок у дослідження проблеми приєднання уніатів Правобережжя до Російської православної церкви в 1794-1795 рр. здійснили автори історико-церковних студій дореволюційного періоду, зокрема П.Батюшков [1], І.Липський [13], В.Пєроговський [14], М.Теодорович [16]. Розгляд окремих аспектів зазначеної проблеми знаходимо в роботах сучасних вітчизняних дослідників. Це, зокрема, ґрунтовні студії «Російська православна церква на Волині (1793-1917)» С.Жилюка [8], «Історія православної церкви в Україні» Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України [9] та «Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.)» Н.Стоколос [15]. Але, оскільки як більшість названих дослідників XIX ст., так і сучасні автори, які студіювали проблеми історії українського уніатства, розглядали волонтерську діяльність православного духовенства, задіяного у приєднанні уніатів Правобережжя України до Російської православної церкви наприкінці XVIII ст. у загальних рисах, ця проблема вимагає більш докладного висвітлення.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є аналіз волонтерської діяльності православного духовенства під час приєднання уніатів Правобережжя України до Російської православної церкви наприкінці XVIII ст. Відтак, завдання дослідження полягають у з'ясуванні проблем, з якими стикнувся православний клір, особливо волонтери у його складі, а також наслідки їх діяльності.

На приєднаних до Російської імперії після другого поділу Польщі (1793 р.) українських та білоруських землях були утворені Брацлавська (за назвою міста, - сучасна Вінницька обл.), Ізяславська (назва, похідна від містечка Ізяслав, – сучасна Хмельниччина) та Мінська губернії. Враховуючи те, що на цих теренах на цей час було мало православних парафій, церков, монастирів та відповідно, духовенства, було вирішено створити тут одну православну Мінсько-Ізяславсько-Брацлавську єпархію, в межах якої на 1793 р. нараховувалося 329 православних церков [9, с.202]. Її архієпископом імператорським указом від 13 квітня 1793 р. було призначено «Митрополії Київської Кoad'ютора» Віктора (Садковського), котрий «має бути від Митрополита Київського незалежним; однак за посадою і найменуванням Кoad'ютора (Єпископа. – Авт.) Митрополії Київської, які від

нього не забираються, має до Митрополита Київського відношення по-колишньому» [10]. Отже, архієпископу Віктору був наданий особливий статус, який відповідав масштабу та значимості тієї роботи, яка на нього покладалася. Зрештою, саме за його активної участі російський уряд розпочав проведення урядової акції «возз'єднання уніатів» з Російською православною церквою.

Зрозуміло, що архієпископ Віктор опинився в дуже складній ситуації. З одного боку, він фіксував бажання і наміри частини уніатів на підлеглих йому територіях увійти до лона Російської православної церкви, а, з іншого, йому явно бракувало чіткого розуміння політики уряду в цьому питанні. Саме тому він неодноразово звертався з цього приводу до Синоду.

У квітні 1794 р. як реакція на його запити з цього питання з Петербурга надійшло «височайше» розпорядження імператриці, яке, по-суті, розставило акценти в пріоритетах російського самодержавства в релігійно-церковній царині Правобережної України. У ньому зазначалося: «З рапортів, що надійшли в Синод Наш від Архієпископа Мінського Віктора побачили ми із задоволенням, що жителі багатьох поселень Брацлавської Губернії, котрі знаходяться в Унії з Римською церквою, виявили бажання через Громадянський уряд приєднатися до Православної Грецької церкви, від якої були вони насильно відірвані» [11, с.509]. Йдучи назустріч «таким благим намірам» і усіяючи сприяючи «найзручнішому викоріненню Унії», що, як тоді вважали російські можновладці, «є найнадійніший засіб для укріплення народу місцевого в одностійстві та спокої», Катерина II наказала Синоду оприлюднити «по всім містам і селам» пастирську грамоту архієпископа Віктора.

В ній В.Садковський писав: «Виконуючи обов'язок пастиря, якому про спасіння душ людських ввірено невтомне піклування, та виконуючи волю помазаниці Господньої, запрошуємо гласом євангельським усіх, незалежно від статі та віку, в пожилців нашої пастви, прабатьки, батьки яких і вони самі лестощами й страхом від благочестя навернені в унію з латинами, повернутися безбоязно в обійми Православної Східної Церкви... І не бійтеся властей духовних чи світських Римського закону, знаючи, що коли Всемилостивіша Государиня наша дозволяє іновірним вільно сповідувати закон, від предків кожному успадкований, то, з іншого боку, аж ніяк не попустить, аби будь-хто з бажаючих обернутись у віру православну, панівну в імперії, а надто з тих, чії предки чи самі вони з надр благочестя підступно й насильно вирвані, найменших кривд чи утисків зазнали, в чому, з волі її Монаршої, відповідні начальства будуть піклуватися й озлобленим подадуть руку законної допомоги...» [12].

Водночас Катерина II та ієрархія Російської православної церкви добре усвідомлювали, що далеко не всі уніати схилиються до того, щоб стати православними. Оскільки перешкод на шляху до остаточного скасування уніатської церкви було дуже багато, то архієпископу Віктору рекомендувалося послугоуватися в тих випадках, коли це буде необхідно, допомогою земської поліції. Більше того, на генерал-губернатора Т.І.Тутолміна покладалося завдання «мати пильний нагляд, аби всякий неурядок і неспокій попереджені були, і щоб ніхто з поміщиків, тимчасових власників і чиновників духовних і світських Римського і Уніатського закону не осмілився робити ні найменшої в тому перешкоди». Як наголошувалося в цьому імператорському указі, будь-яка протидія цій «Богоугодній справі» розглядалася як «непослух» імператорській волі і сприймалася як «кримінальний злочин, що підлягав судові і тягнув за собою секвестр маєтку до закінчення справи» [11, с.509].

Зрештою, солідарні дії світської та духовної влад Російської імперії, які в багатьох випадках спиралися на використання сили, призвели до доволі помітних результатів. Уже через півтора року, а саме 22 жовтня 1794 р., архієпископ Віктор доводив до відома Синоду, що за означений період, зокрема на Поділлі до православ'я приєдналося 333 093 уніатів, а з ними - 463 священники. Вони були об'єднані в 721 парафію. На цей час на Поділлі до православ'я були також навернені Сатанівський, Грабовський, Головчинський та Корожовецький монастирі [17, с.107].

Процес приєднання уніатів до Російської православної церкви був обтяжений значною кількістю різноманітних гострих проблем, окремі з яких не вирішувалися належним чином упродовж десятиліть. Однією з них було належне забезпечення православних парафій кваліфікованим кліром. Наголосимо, що у Російській православної церкви відразу виникло багато проблем із забезпеченням кліром такої кількості нових парафій, оскільки їх було значно більше, ніж наявного в цьому регіоні православного духовенства. У зв'язку з цим Синод надав право архієпископові Віктору залучати із сусідніх епархій православних ієреїв, котрі були необхідні для навернення уніатів, а також для заповнення вакантних місць священнослужителів у новоутворених православних парафіях.

Вже у серпні 1794 р. до Ізяславської губернії прибули призначені Синодом особи, котрим були надані посади в різних місцевостях Правобережної України. Так, ігуменові Георгіївського Лебединського монастиря Данилу був доручений Житомирський доброчинницький округ, ігуменові Ржищевського Преображенського монастиря Гервасію – Овруцький, ігуменові Миколаївського Пустинно-Медведівського монастиря Віссаріону – Ізяславський, ігуменові Мошногірського Вознесенського монастиря Лазарю – Домбровицький, ігуменові Богуславського Миколаївського монастиря Аркадію – Корецький і Степанський, ігуменові Виноградського Успенського монастиря Давиду – Рівненський, ігуменові Жаботинського Онуфрієвського монастиря Мелхіседеку – Острозький. Протоієрей Київської епархії Переяславського повіту Артемій Стрихін був призначений благочинним Теофіпольського округу, а хрестовий протоієрей Іван Бочковський – Старокостянтинівського. Пізніше, через звільнення благочинних Острозького Мелхіседека і Рівненського Давида, на їх місця були призначені відповідно у грудні 1794 р. Звенигородський протоієрей Іван Радзимовський та в лютому 1795 р. священник з Києва Іван Ліневич [13, с.1169]. У січні 1795 р. для заповнення

місць священнослужителів у вакантних парафіях Ізяславської губернії прибули 42 ієреї з Київської єпархії, 19 – з Чернігівської, 56 – з Брацлавської та декілька – з Могилівської [1, с.255].

Оскільки Російській православній церкві потрібно було виконати колосальну роботу, пов'язану з організацією релігійно-церковного життя мільйонів новонавернених, саме тому кожен благочинний мав при собі двох помічників – осіб духовного стану, один з яких займався діловодством. Від архієпископа Віктора новопризначеним благочинним була надіслана особлива інструкція, якою визначалися їх обов'язки та конкретні дії у справі приєднання уніатів. Зокрема, від них вимагали відомості (як двотижневі, так і генеральні) про тих осіб, котрі приєдналися до православ'я, з обов'язковим зазначенням прізвищ священників, назв церков і сіл [2, арк.18, 29, 47-48, 65]. Причому благочинні повинні були вказувати точні дані про всіх членів родини приєданого ієрея, а також надсилати в духовну консисторію докладні, надзвичайно скрупульозно укладені переліки тих населених пунктів, мешканці яких не побажали приєднатися до православ'я [2, арк.35,37], з обов'язковою вказівкою прізвища тієї особи, котрій персонально було доручено опікуватися саме цими парафіями.

Доволі часто траплялися випадки, коли волонтерська діяльність новопризначених православних священників у справі приєднання уніатів до Російської православної церкви наштовхувалася на спротив та протидію місцевого населення. Так, благочинний Овруцької округи Михайло Луневич у своєму рапорті на ім'я архімандрита Варлаама (Шишацького, який згодом став єпископом Житомирським) від 16 березня 1795 р. зазначав, що «ця округа тяжких сповнена міркувань шляхетських поселень, які від приєднання до православної церкви аж надто віддаляються». Саме тому він просив Варлаама надати йому на допомогу ще одного помічника [2, арк.45].

З іншого рапорту, вже благочинного Кременецького повіту Леонтія Дверницького від 22 грудня 1795 р., довідуємося «про неможливість приєднати в місті Кременці до православ'я від унії церков» [3]. До відома Волинської духовної консисторії Дверницький доносив, що приєднав «до благочестя» всього три парафії, одну з них «з великою важкістю» «за допомогою градського керівника». Далі в цьому документі йшлося: «... тепер ще залишається тут в самому центрі міста з міщан парафія, найбільша зі всіх, уніатська, монахи якої намагаються багатьма своїми секретно народ умовляннями підтримати, через що найсильнішими моїми запрошеннями і нині тих парафіян ніяк схилити не можу, а на них і інші по окрузі дивлячись, опираються бути схиленими до благочестя, та й ті, котрі прийняли, вже через це залишаються, як мною підмічено, засмученими» [3, арк.1]. Причиною таких доволі невтішних результатів своєї волонтерської роботи благочинний Дверницький називав проповідницьку діяльність василіанських ченців. Він, зокрема, твердив, що «такий цих монахів вчинок є великим приводом іншим, котрі й бажали б прийняти благочестя, залишаються в унії, а через це самовпевнено мати надії очікувати якогось успіху» [3, арк.1, зв.]. Саме тому він просив про допомогу, яку невідкладно надало керівництво Мінської єпархії. У розпорядженні Волинської духовної консисторії про це йдеться так: «... надати... потрібну допомогу, особливо наказати кому слід, щоб означені ченці, котрі збурюють громадську тишу, були по-належному втихомирені» [3, арк.2, зв.].

Про подальшу долю кременецьких василіан, котра є показовою в контексті спланованої царським урядом Росії реорганізації та поступового скасування уніатських монастирів Правобережжя, дізнаємося з ґрунтовної студії відомого волинського дослідника М.Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» [16]. Він зазначає, що в 1794-1796 рр. усі уніатські церкви Кременця та його околиць були скасовані, за винятком Богоявленського монастиря, який, за його висловом, «коснел» в унії. Відтак, щоб спонукати його насельників перейти до православ'я, в 1795 р. за розпорядженням уряду три кімнати верхнього поверху монастиря були віддані в розпорядження урядових установ. Це мотивувалося тим, що значна частина місцевих уніатів уже перейшла в православ'я. Тоді ж за вказівкою керівника Подільського намісництва М.О. Вердеревського кременецький городничий «вивів» василіан з Кременця «в інші місця» [7, арк. 5]. Згодом «кам'яні келії» нижнього поверху споруди василіанського монастиря були передані православному духовному відомству [7, арк.1-1,зв.]. 1807 р. споруди Богоявленського василіанського монастиря, по «височайшому повелінню», були передані Кременецькому ліцею, а ченці-василіани переведені в колишній реформатський монастир, що знаходився в Дубенському повіті. Зрештою, 1839 р. ця василіанська чернеча обитель була скасована остаточно.

Перед новоприбулими православними священниками, котрі опікувалися і наглядали за ходом справи приєднання уніатів до православ'я, часто поставали труднощі, що були пов'язані як із її організацією, так і з протидією їй місцевих, переважно польських, поміщиків. Зокрема, коли до Волинської духовної консисторії надійшла інформація, що в приєднаних парафіях «тіла мертвих по 4 і 5 днів без поховання залишалися», то тамтешні волонтери в своїх пояснювальних записках і рапортах відкидали звинувачення свого керівництва у недобробовісному виконанні покладених на них обов'язків. Так, протоієрей Ямпільської округи Артемій Стрехін з цього приводу доповідав: «Лише до цього 1795 р. 9 лютого дві церкви були приєднані до православ'я в селі Бриків. Тіло померлого минулого 29 грудня 1794 р. чоловіка Сави Шевця, який був... священником... сповіданий і причащений святих тайн, залишалось без поховання до півтора дня по причині цього священника відлучки в поході... то цього померлого Сави дружина вмовила уніатського тамтешнього попа 30 грудня померле тіло поховати і на саме закінчення поховання надісланий від мене священник устиг на поховання» [2, арк.32-32,зв.].

Благочинний Плоскирівської округи протоієрей Дмитрій Жулковський у своєму рапорті від 13 березня 1795 р. головною причиною обставин, за яких «тіла без поховання на декілька днів залишалися», називав

свавілля місцевих поміщиків. Так, за його словами, «в Нових Гармаках поміщик Дембовський своєму підлеглому не дозволив кликати православного священика, щоб поховати померлого, а 5 дня звелів батьку померлої дитини самому поховати» [2, арк.57]. Драматичним для пересічних парафіян села Вербки тієї ж округи став день їхнього приєднання до православ'я. Саме тоді «помер чоловік і дитина, тож і могили на цвинтарі були викопані», і православний священик був запрошений для поховання. Однак, - як пише Жулковський, - «... по від'їзді моєму, тамтешній поміщик Ігнатій Дульський велів могили позакидати, говорячи, що ще в Унії померли і 4 дні лежали тіла... і під огорожею за поселенням наказав людям і дячку 5 дня поховати, на похованні якому і сам був» [2, арк.57].

Надаючи інформацію про результати своєї діяльності у справі приєднання уніатів, протоієрей Григорій Вигура в рапорті у Житомирську духовну консисторію від 11 березня 1796 р. зазначав, що «роботи багато, ... а успіху мало або майже нема». Як вказувалося у його «відомості про число приєднаних», за весь час наполегливої роботи він приєднав тільки 3 поселення (95 дворів, 567 осіб), які склали одну парафію [5, арк.1-2]. З цього приводу Вигура у «поясненні» асесору Харламову з Волинської Кримінальної Палати писав, що «труднощі, за зауваженням моїм, відбуваються через страх селян перед поміщицею Кашталановою, ... котра дуже не хоче цієї зміни (повернення селян до РПЦ. – Авт)», зокрема вона «відібрала від священика церковні ключі і зберігає їх у себе». За словами цього протоієрея, саме з цієї причини селяни «не погоджуються пристати до православ'я» [5, арк.3].

Як наслідок цієї та багатьох подібних ситуацій, що супроводжували перехід частини уніатів до Російської православної церкви, станом на 13 березня 1795 р. до неї приєдналося близько 1,5 млн осіб, 2.603 церкви і 1.552 священики [14, с.34]. Нагадаємо, що в 1771 р. уніатська церква мала 12 млн вірних і 13 тис. парафіяльних церков [15, с.28]. Відтак, упродовж 1793-1795 рр. справа навернення уніатів до «благочестя» через низку чинників не набула бажаного для російського самодержавства наслідку.

Зрозуміло, що ця робота вимагала від православного духовенства значних зусиль та наполегливості. Але, як свідчать джерела, далеко не всі місцеві і особливо новоприбулі православні священики мали необхідні для цього знання та навички. Більше того, окремі з них взагалі розгубилися. Так, один із волонтерів відверто писав архімандриту Варлааму, що «народ вимагає пояснення, в чому полягає справжня відмінність між унією і православ'ям, а так як я в цьому знаходжу себе недостатнім, то тим лише й відмовляюся, що я не на диспути приїхав, а для приєднання істинно бажуючих в простоті духу; також і приєднані священики вимагають настанов у пізнанні вчення та дій святих таїнств, у чому знаходжу себе недостатнім». У зв'язку з цим він просив владу Варлаама звільнити його [13, с.1171].

Переміщення на новоприєднані землі православних священиків з інших, особливо великоруських єпархій, на перший погляд наче й вирішувало проблему забезпечення їх кліром, проте водночас створювало нові, іноді досить болісні проблеми. До них у першу чергу слід віднести явно недостатнє фінансування всієї справи навернення уніатів до Російської православної церкви, зокрема утримання новоприбулих священнослужителів. Воно було настільки мізерним, що багатьом благочинним доводилося утримувати себе і підлеглих власним коштом. Так, ігумен Мошногірського Вознесенського монастиря Лазар, котрий опікувався справою приєднання уніатів у Домбровицькому окрузі Ізяславської губернії, писав, що він довів себе і своє помешкання до зубожіння, утримуючи себе та підлеглих, зокрема новоприбулих священиків. Благочинний Ізяславського округу Віссаріон доповідав з цього приводу архімандриту Варлааму, що платні йому з помічником і писарем, а також коштів на канцелярські витрати з 7 серпня 1794 по 29 березня 1795 рр. було надіслано від губернатора всього 90 рублів. Він бідкався, що витратив на нагальні церковні потреби чимало власних грошей. У зв'язку з цим він просив для себе термінової виплати допомоги та звільнення з посади. Подібне прохання було надіслане архімандриту Варлааму й благочинним Овруцького округу Гервасієм [13, с.1172].

Показовим у цьому контексті є «нижайше прохання» Кременецького благочинного Леонтія Дверницького, надіслане єпископу Брацлавському і Подільському Іоаннікію 18 квітня 1796 р. У ньому, зокрема, Дверницький зазначав: «По даній мені інструкції від Вашого Преосвященства в округу Кременецьку для приєднання із унії на православ'я, як духовного, так і світського звання людей, старався скільки можна виконати звелене, і з допомогою Божою приєднав, однак із втратою свого власного майна на утримання себе, двох при мені священиків, і писаря». Саме тому «за понесені труди» благочинний просив видати їм належну платню [6, арк.1].

Відірвані в багатьох випадках від своїх сімей і звичного способу життя, новоприбулі священики опинялися в новому, часто доволі чужому для них духовно-культурному середовищі. Крім цього, значну частину з них гнітило непевне становище, зокрема переміщення з одного місця на інше. Нерідко траплялося й так, що православний священик призначався в таку парафію, де уніатський ієрей спочатку відмовлявся переходити до православ'я, однак потім, через деякий час, змінював своє рішення на його користь; тоді перший із них повинен був звільнити йому місце, а відтак, чекати призначення на інше. Саме тому, опинившись у доволі складному становищі, деякі з волонтерів, як їх тоді називали «переселенців», за твердженням І.Липського, «переслідуючи свої особисті інтереси, часто спричиняли розбрат між народом і нововерненими їх пастирями і навіть чинили опір розпорядженням благочинних» [13, с.1174].

З огляду на хистке становище, окремі волонтери навіть самовільно покидали призначені Волинською духовною консисторією місця і поверталися у свої колишні парафії. Саме тому «за указом Її Імператорської Величності», зокрема Волинська духовна консисторія вимушена була видати розпорядження від 11 грудня 1795 р. «про повернення назад в колишні єпархії відправлених із них в Мінську священиків». Воно містило вказівки

благочинним з'ясувати, скільки священників без будь-якого дозволу повернулися в колишні єпархії та «оштрафувати їх за таке свавілля без упушення» [4, арк.1].

Висновки. У ході приєднання уніатів до Російської православної церкви, в чому безумовну зацікавленість виявляло російське самодержавство, в період між другим і третім поділами Польщі перед світським керівництвом новоприєднаних теренів та православною ієрархією постало багато проблем, пов'язаних з його організацією. Найсуттєвішими з них були, зокрема, явно недостатнє забезпечення православним кліром колишніх уніатських парафій та його нездатність до результативної місіонерської роботи серед автохтонного населення, протидія «приєднанню до благочестя» місцевих можновладців (поміщиків та уніатського духовенства), а також доволі нестабільне та недостатнє фінансове забезпечення новоприбулого православного кліру, що суттєво впливало на духовно-моральний та, зрештою, навіть і фізичний стан православних місіонерів. Саме вони стали чи не найголовнішими чинниками, що справили гальмівний вплив на справу приєднання уніатів Правобережної України до Російської православної церкви в 1794-1795 рр. Наслідком цього стало те, що в період між другим і третім поділами Польщі більшість уніатів залишалися в лоні своєї церкви.

Джерела та література

1. Батюшков П.М. Волинь. Историчні долі південно-західного краю / Післямова В.С. Мороза. Пер. з рос. М.А.Миколаєнка / Помней Миколайович Батюшков. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 424 с., іл.
2. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.2. Рапорты, вшедшия разных содержанияй, особливо заключающие в себе присоединение народа по благочинию и чрез то произошедшие возмущения. – 78 арк.
3. ДАЖО. – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.102. По рапорту Кременецкого уезда Благочинного иерея Леонтия Дверницкого, о невозможности присоединить в Городе Кременце к Православию от унии церквей. – 4 арк.
4. ДАЖО. – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.110. По резолюции Преосвященного о предписании благочинным о присылке ведомостей о священниках из малороссийской и других епархий в Минскую отправленных. – 98 арк.
5. ДАЖО. – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.145. По рапорту протоиерея Григория Вигуры, о произведенных следствиях Радомысльского округа в селах Боргуеве, Горбулеве, Моделеве, Чоповичах и Мелянах по каким причинам жители остаются в унии. – 9 арк.
6. ДАЖО. – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.216. По прошению Кременецкого благочинного Леонтия Дверницкого, о награждении ему за убытки, понесенные в присоединении народа от унии к благочестию. – 3 арк.
7. ДАЖО. – Ф.1. Вольнская духовная консистория. – Оп.1. – Спр.256. По просьбе Кременецкого благочинного иерея Леонтия Дверницкого, о высылке находящихся в Кременце базилиан, развращающих православный народ и об отводе места в оном монастыре для Духовного Правления. – 22 арк.
8. Жилюк С.І. Російська православна церква на Волині (1793-1917 рр.) / Сергій Іванович Жилюк. – Житомир: Журфонд, 1996. – 174 с.
9. Історія православної церкви в Україні: Збірка наукових праць. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 292 с.
10. Императорский указ, данный Синоду «Об учреждении Епархий в новоприобретенных от Польши Областях» от 13 апреля 1793 г. // Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года (далі – ПСЗРИ). – СПб.: в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т.ХХІІІ. С 1789 по 6 ноября 1796. - №17.113. – С.419.
11. Императорский указ, данный правящему должность Генерал-Губернатора Минского, Изяславского и Брацлавского Генерал-Поручику Тутолмину «Об устранении всяких препятствий к обращению Униат к Православной Греческой Церкви» от 22 апреля 1794 г. // ПСЗРИ. – Т.ХХІІІ. - №17.199. – С.509-511.
12. Пастырская грамота Архиепископа Виктора к Униатам, о свободном их возвращении в недра Православной Церкви // ПСЗРИ. – Т.ХХІІІ. – С.510-511.
13. Липский И. Возсоединение униатов на Волини в 1794-5 годах по документам Вольнской Духовной Консистории за 1795 год / Иван Липский // Вольнские Епархиальные Ведомости. – 1880. - №26. – Ч. неоф. – С.1169- 1174.
14. Переговский В. Отрывок из истории присоединения на Волини униатов к православию в царствование Екатерины II и Павла I / В.Пероговский. – Почаев: Типография Почаевской Лавры, 1880. – 44 с.
15. Стоколос Н.Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.): Монографія / Надія Георгіївна Стоколос. – Рівне: РІС КСУ – ППФ «Ліста-М», 2003. – 480 с.
16. Теодорович М. Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии / М.Теодорович // Вольнские епархиальные ведомости. - №14. – Ч.неоф. – С. 415-426.
17. Хіхляч Б. Ліквідація Уніатської церкви на Східному Поділлі у 1794-1796 рр. / Богдан Хіхляч // Українське релігієзнавство. Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України. – 2005. - №2. – С.104-112.

З М І С Т

NOTA BENE

Грипич С.Н. ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ, ПРЕДСТАВЛЕНОЇ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ РДГУ (<i>Рецензія на періодичне фахове видання „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету”</i> . – Рівне: РДГУ, 2000 – 2010)	3
ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	
Удод О.А., Юрій М.Ф. ВЛАДА У КИЇВСЬКІЙ РУСІ	7
Заглинська Л.В., Гоголь Т.В. УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ В ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНОМУ АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВИХ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН	17
Єрасов Б.В. УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ МІЖ КНЯЗЕМ ВОЛОДИМИРОМ ТА ЦЕСАРІВНОЮ АННОЮ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	28
Омельчук Б.А. РЕЗИДЕНЦІЙНЕ БУДІВНИЦТВО НА ЛЬВІВЩИНІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVII СТОЛІТТЯ	32
Казначєва Л.М. РІЧПОСПОЛИТСЬКІ СЕЙМИКИ У ШЛЯХЕТСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ	37
Шеретюк Р.М. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ПІД ЧАС ПРИЄДНАННЯ УНІАТІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ ДО РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КІНЦІ XVIII СТ.	42
Нагорний В.В. ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАКЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У БОРОТБІ З УКРАЇНСЬКИМ ПРАВОСЛАВНИМ СЕКТАНТСТВОМ У XVIII - ПОЧАТОК XX СТОЛІТЬ)	47
Нікітін Ю.О. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПО СТВОРЕННЮ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ НАРОДНОГО ЗДОРОВ'Я В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ, ХАРКІВСЬКІЙ ТА ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ У II ПОЛОВИНІ XIX СТ.	51
Шугаєва Л.М. В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ'Я. ІНОКЕНТІЙ БАЛТСЬКИЙ	57
Киридон А.М. УТВЕРДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ПОБУТУ В СУСПІЛЬСТВІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-Х РОКІВ: ОНТОЛОГІЧНИЙ І АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	59
Доброчинська В.А. ЮРІЙ ШУМОВСЬКИЙ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ (1908–2004)	68
Абакунова Г.В. АНТИСЕМІТСЬКА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА»	73
Киридон П.В. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ	79
Чура В.І. КОМПАРТАПАРАТ І РЕЛІГІЙНИЙ РУХ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	84

Мишков В. ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АДРІАНА (ЧЕТВЕРГОВА) В КОНТЕКСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ СТАРООБРЯДНОЮ ЦЕРКВОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ	88
Веремейчик Л.Ф. СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ПРОТЕСТАНТІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	92
Милуць В.І. ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА ВІЙСЬКО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНІСТЬ	95
Филипчук С.В. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ	100
Давидчук С. ВІЗИТИ ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 90-Х РР. ХХ СТ.	103
Сидорук Т. В. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА НА ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	110
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Прищепя Б.А. НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТОПИСНИХ МІСТ ВОЛИНИ	117
Прищепя О. П. РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ У МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДОБУ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	123
Мельничук Н.М. СИМВОЛІКА ПОЛЬСЬКОГО СОКОЛЬСТВА ВОЛИНИ: ПОХОДЖЕННЯ І ТРАДИЦІЇ (1921-1939 рр.)	127
Ленартович О.Ю. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОУН НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД 1921-1939 РР.	131
Цецик Я.П. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ВОЛИНИ У 1931 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1935 РР.	136
Жив'юк А.А. ТЕАТР ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ: РІВНЕНСЬКИЙ ВИПАДОК	142
Семещук В.М. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕЛПОРАТИВНИХ РОБІТ НА ВОЛИНІ В УМОВАХ «ЗАСТОЮ»: ПРОБЛЕМИ І СПРОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	148
Виткалов С.В. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТОВАРИСТВА ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ РІВНЕНЩИНИ	156
Демянюк І. НА ПЕРЕДНЬОМУ КРАЇ. Нарис історії Української Гельсінської Спілки на Рівненщині	159
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Постоловський Р.М. НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	168

Бевзюк Є.В. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЧЕСЬКИХ І СЛОВАЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	177
Агасиев Икрам Керим оглы ПРОБЛЕМЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ В ЮЖНОМ КАВКАЗЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ ВЕКА	183
Івчик Н.С. ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СФЕРІ ОСВІТИ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.	187
Константінова В.М. ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО МІСТ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІД МАНІФЕСТУ ПРО ВОЦАРІННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІІ ДО МІСЬКОГО ПОЛОЖЕННЯ 1892 Р.	191
Троян П.С. КОЛОНІАЛЬНЕ ПИТАННЯ В НІМЕЧЧИНІ 1841 – 1884 рр.: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	195
Плюта Н.В. ФРАНЦІЯ І КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНІ 80-90-Х РР. ХІХ СТОЛІТТЯ	198
Валюх Л.І. АНГЛО-НІМЕЦЬКИЙ КОНФЛІКТ В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ (1895 – 1896 рр.) В ОЦІНЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ	204
Хитровська Ю.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО КЛІРУ В ДЕРЖАВНИХ ДУМАХ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДИСКУСІЙ НАВКОЛО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ УЧАСТІ ДУХОВЕНСТВА У ПОЛІТИЦІ В ПРАВОСЛАВНІЙ ПРЕСІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	209
Ласкавий Д.В. УГОДА ГРІНВУДА – БЕРАНЖЕ 1919 р. І НАФТОВИЙ СОЮЗ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ФРАНЦІЇ	213
Скопова О.І. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ КРИЗИ КОНСТИТУЦІЙНО-МОНАРХІЧНОГО ЛАДУ В ІСПАНІЇ (1918-1931 РР.)	216
Бородинська Л. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СПІЛЬНОТИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ (1918-1939 РР.)	221
Давлетов О.Р. РІХАРД ДАРРЕ – ВІД АГРОНОМА-КОЛОНІЗАТОРА ДО МІНІСТРА ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ	225
Піковська Т.В. НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1920 – СЕРЕДИНІ 1930-х рр.	229
Постоловський Р.М. ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1944 – 1945 рр.)	233
Віруцька С.В. СУСПІЛЬНО - ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В ПОЛЬЩІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОДІЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»	239
Лемак Н.М. ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ Е. ХІТА В УМОВАХ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ ЗАСАД КОНСЕРВАТИЗМУ ДО НЕОКОНСЕРВАТИЗМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	244

Пелех Є.І. УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ ФРН У МІЖНАРОДНИХ ЗУСИЛЛЯХ ІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ (1991-1995)	251
Генега І.М. ДОКТРИНА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ Є.ПРИМАКОВА: ВІД РОМАНТИЗМУ ДО ПРАГМАТИЗМУ?	255
Санжаревський О.І. СПІЛЬНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОБОРОНИ БІЛОРУСІ ТА РОСІЇ В КІНЦІ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ СОЮЗНОЇ ДЕРЖАВИ	261
Бояківський Л. С. ГЕОСТРАТЕГІЧНИЙ ПРОЕКТ БУДІВНИЦТВА ГАЗОПОРТУ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕНЕРГОБЕЗПЕКИ ПОЛЬЩІ: ДИСКУСІЯ В СЕРЕДИНІ КРАЇНИ	265
Павлюк Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПРО ПРИЄДНАННЯ МІЖ ХОРВАТІЄЮ ТА ЄС	268
Буз О.М. ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОРІЇ	372
Троян С.С. ПОЛІТОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-ЕКСПЛІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД	276
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ	
Якимчук О.О. ВІТЧИЗНЯНІ ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХЕТСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ШЛЯХТИ РІВНЕНСЬКОГО ПОВІТУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	281
Ветвінська Н.О. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ В ІСТОРІОГРАФІЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ЯЗИЧНИЦТВА В ХІХ- ХХ СТ.	286
Дібас О.А. КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ (1861-1914 рр.)	290
Грипич С.Н., Граб О.В. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	294
Гуч С. СТВОРЕННЯ БІБЛОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІСТОРИЧНІ, ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	299
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	303
ЗМІСТ	305

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 19

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

Обкладинка – Самсонюк В.Б.

Підписано до друку 30. 09. 2010 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 30,00. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2010. – Випуск 19. – 309 с.
